

ІСТОРИЧНА ПАМ'ЯТЬ

УДК 752.945 Трептов парк «09.05»

Андрій Макаренко
(Берлін)

9 ТРАВНЯ НА МЕМОРІАЛІ У ТРЕПТОВ ПАРКУ: УЯВЛЕННЯ ТА СЕНСИ

У статті представлені результати опитування відвідувачів радянського меморіалу у Трептов парку (Берлін) 9 травня 2015 року. Автор намагався визначити соціальний профіль відвідувачів парку під час щорічних святкових церемоній та рівень символічного і просторового сприйняття меморіалу.

Ключові слова: День перемоги, Друга світова війна, опитування громадської думки, історична пам'ять, місце пам'яті.

Основою даної статті стало міні-опитування, яке автор проводив 9-го травня 2015 р., у день 70-ї річниці дня перемоги над нацистською Німеччиною у Другій світовій війні в радянському меморіалі у Трептов парку (Берлін). Метою опитування було визначити рівень соціальної при звичаєності меморіалу у повсякденних практиках мешканців/-ок міста Берліну та його символічного й просторового сприйняття відвідувачами/-ками. Опитування складалося з п'яти коротких запитань:

Скільки Вам років?

В якому місті Ви проживаєте?

Як часто ви буваєте на цьому місці?

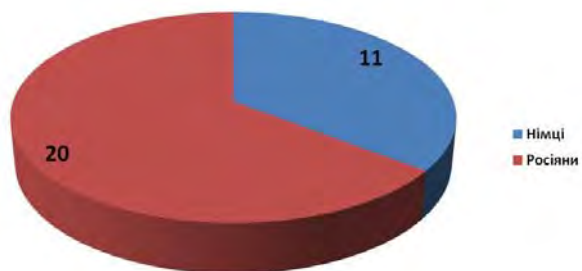
Що це за місце?

Яке значення має це місце?

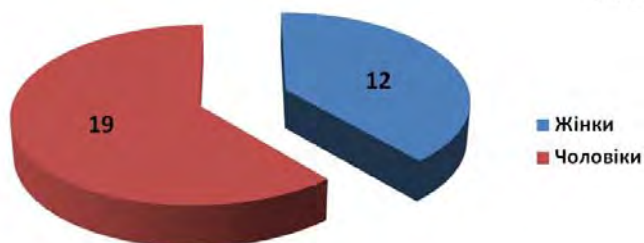
Одразу слід зазначити, що опитування не було репрезентативним. Автору вдалося опитати всього 31 респондента/-ку. Якщо зіставити це число з загальною кількістю присутніх, яких за різними оцінками у той день було від 12 тис. (за даними поліції Берліну) до 15 тис. (за даними російських ЗМІ), то результати дослідження, звісно, не можуть претендувати на певну об'єктивність та вичерпність. Проте поєднавши їх з власними спостереженнями і емоційною атмосферністю місця у той день,

дозволимо собі використати їх для умовного підтвердження деяких тез стосовно меморіалу і свята.

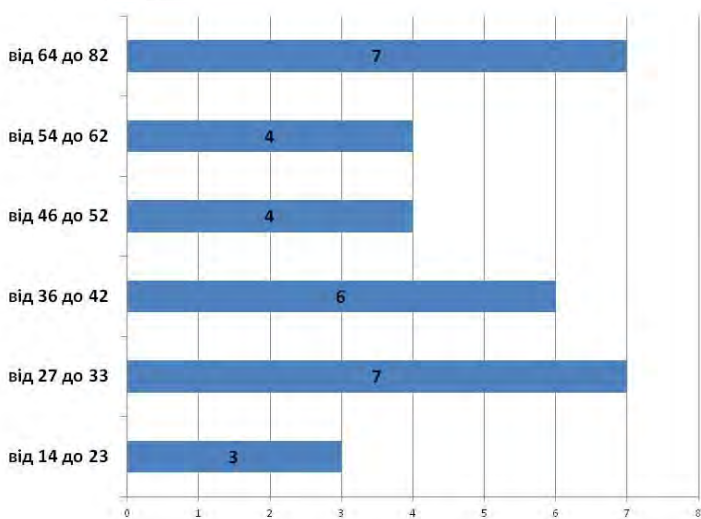
Не дивлячись на невелику кількість респондентів, автор намагався збалансувати їх за національними, віковими та гендерними критеріями (мал. 1, 2, 3).

Мал. 1: Національність

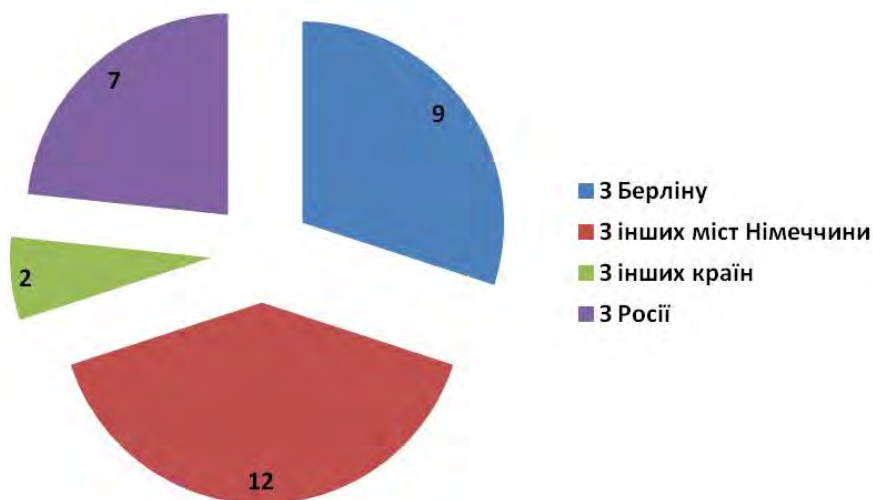
Мал. 2: Стать

Мал. 3: Вік

Хоча перша діаграма і демонструє, що німці склали майже третину від загальної кількості опитуваних, вона не відображає реальне національне співвідношення присутніх. Німецькомовних відвідувачів було дійсно багато, але за власним спостереженням їх кількість могла приблизно коливатися в межах 300–400 осіб.

Вікові показники теж потребують певної поправки. Суто візуально більшість присутніх можна було визначити у віковому діапазоні від 25 до 50 років. Велика кількість літніх людей, які відображені у діаграмі, обумовлена опитуваними німцями. Саме серед німців, як нам здалося, було більше людей від 50. Це в свою чергу світить про велику кількість НДР-носталгиків та людей, що пережили особистий досвід війни (переважно у дитинстві).

Мал. 4: Місце проживання

Дані по місцю проживання опитаних (мал. 4) розподілилися таким чином, що лише одна третина з них проживає у Берліні, причому навіть серед німців результат був приблизно такий самий. Не дивлячись на те, що Трептов парк в теплі травневі дні притягує велику кількість мешканців і мешканок з довколишніх районів Берліну, його домінантна споруда — меморіальний комплекс - слабо використовується місцевими у рекреаційних цілях. Цікаво, що меморіал і пам'ятник воїну-визволителю від самого початку планувався як позакордонний і позачасовий об'єкт. Його майже іконографічне зображення було повністю інтегроване у систему канонізованого уявлення про другу світову війну в Радянському

союзи і без його фізичної локації — міста Берліна. Характерно, що двоє респонденток додатково підкреслили під час розмови, що пам'ятник знайомий їм з дитинства саме як зображення, яке раніше можна було часто зустріти на поштових картках та шкільних підручниках. Але навіть після 25 років свого існування в об'єднаному Берліні, цей великий комплекс повністю не став частиною берлінського локального публічного простору.

Майже 2/3 опитаних (мал. 5) відповіли, що відвідують меморіал один раз на рік (на офіційне святкування дня перемоги) або знаходяться тут вперше. Це знову ж таки свідчить про те, що місце, яке первісно призначалося для інсценуації масового комеморативного ритуалу, не знаходить свого нового призначення у індивідуальній практиці повсякдення берлінців та берлінок. Серед 31 опитаних знайшлася лише одна людина, яка регулярно відвідує меморіал.

Мал. 5: Частота відвідування

З точки зору просторової визначеності меморіалу (мал. 6), якихось несподіваних результатів ми не отримали. В принципі, всі визначення місця співпадають з першочерговим задумом колективу авторів комплексу — це і місце трауру, і місце радості, і цвинтар, і пам'ятник. Цікаво, що дві рівновеликі групи респондентів віддали перевагу двом варіантам визначення цього місця: пам'ятник загиблому воїну-визволителю, який (дослівно) «спас немецкую девочку» і меморіал загиблим радянським солдатам. Двоє з опитаних взагалі утрималися від конкретного визначення місця, а одна респондентка була впевнена, що саме на цьому місці

відбувалися запеклі бої за Берлін і саме тут вона може дізнатися про історію своєї батьківщини.

Мал. 6: Визначення місця

Мал. 7: Значення місця

Остання і найбільш емоційно «заряджена» частина стосувалася сенсу і значення місця (мал. 7). Найчисельніша група з опитаних (5 осіб) вказала, що це місце є уособленням великої перемоги та російської

національної ідентичності. Особливо для етнічних росіян, які вже три-чотири десятиліття живуть у ФРН і приїжджають сюди з різних куточків Німеччини, перебування на цьому місці буквально означає відчувати себе росіянином. Таке стрімке поглинання російським націоналістичним дискурсом на перший погляд анонімного і безвідносного до жодного національного чи етнічного мотиву скульптурного комплексу здалась нам доволі незвичним, проте цілком зрозумілим. Адже це не єдиний випадок адаптації системи радянських символів державною ідеологією сучасної путінської Росії.

Чотири респонденти повідомили, що це місце має для них майже сакральне значення як святиня, храм чи реліквія, що, в принципі, теж можна пояснити першочерговим задумом авторів комплексу, які використовували у просторовому оформленні меморіалу в тому числі і псевдорелігійні мотиви: скіфські кургани, єгипетські саркофаги, мозаїчні оздоблення інтер'єрів православних храмів, мавзолей тощо.

Ще дві невеликі групи, загальною кількістю 7 осіб, пов'язують це місце з пам'яттю про своїх близьких, які брали участь у війні або особистими спогадами дитинства (переважно німці).

І ще одна цікава група, яка тлумачить меморіал в контексті сучасних політичних подій, бачить в ньому символ німецько-російської дружби та солідарності з російською політикою щодо війни на сході України.

Характерно, що часто респонденти взагалі не проводили смислової різниці між перемогою як історичним фактом, святом дня перемоги як ритуалом її вшанування і самим місцем, де ця перемога була здобута. Власне, меморіальний комплекс є для них матеріальною маніфестацією цієї трійці смислів.

В статье представлены результаты опроса посетителей советского мемориала в Трептов парке (Берлин) 9 мая 2015 года. Автор пытался определить социальный профиль посетителей парка во время ежегодных праздничных церемоний и уровень символического и пространственного восприятия мемориала.

Ключевые слова: День победы, Вторая мировая война, опросы общественного мнения, историческая память, место памяти.

In this Article presents the results of the poll visitors of the Soviet memorial in Treptow Park (Berlin) at May 9, 2015. Author is trying to define the social profile of visitors to the park during the annual festive ceremonies and the level of spatial perception and the symbolic of the memorial.

Keywords: Victory Day, World War II, polls, historical memory, location memory.